

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 427-1

Ekolojik Sorunlara
İslâm Odaklı Yaklaşımlar
Prof. Dr. Hüseyin AYDIN

ISBN: 978-625-7581-44-8

2. Baskı, Haziran 2021, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulunun
27.05.2008 tarih 22-2 sayılı kararı ve Mütevelli
Heyetini'nin 18.06.2008 tarih 1265-2/a sayılı kararıyla
uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASİMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi 1256 Cadde
No: 11 06370 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

EKOLOJİK
SORUNLARA
İSLÂM ODAKLI
YAKLAŞIMLAR

Prof. Dr. Hüseyin AYDIN

İÇİNDEKİLER

A. GELENEK VE MODERNİZM	45
B. HUKUK VE ÇEVRE	66
1. Hükümrânlık Talepleri	75
2. Ekoloji Kavramının Anlam Alanı	80
3. Çevre Hakkı	86
C. MODERNİST BİLİM ANLAYIŞI	90
1. Bilim ve Profan Tabiat Konsepti	90
2. İlerlemeci İdeoloji	117
D. ÇEVRE VE MODERNİZM	129
1. Modernleşme İdeolojisi	129
2. Modern Kent	135
3. Global Tehditler	145
E. ÜRETİM VE TÜKETİM	174
1. Üretimde Nicel Yapılanma	176
2. Ölçsüz Tüketim Olgusu	185
3. İhtiyaç ve Tüketim	198
F. ÇEVRE VE İSLÂMÎ PERSPEKTİF	208
1. Kozmik Vahiy	215
2. Ekosistemlerin Teolojide Delil Oluşu	224
3. Ekolojik Denge	232
3. İslâm'da Ağaç Sevgisi ve Korumacılık	251
4. İslâm'da Hayvan Sevgisi	260
G. AHLAK VE ÇEVRE	278
1. İsrâf	286
2. Fesad	289
3. Bencilik	291
4. Cimrilik	293
SONUÇ	295
BİBLİYOGRAFYA	303

Prof. Dr. Hüseyin Aydın

1965 yılında Konya'da doğdu. 1987'de S.Ü. İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Bir süre Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde çeşitli eğitim kurumlarında öğretmenlik yaptı. 1990'da "Kur'an'da Peygamberlik ve Peygamberlerin Özellikleri" konulu tezini vererek yüksek lisansını tamamladı. Selçuk Üniversitesinde 1995 yılında "Günümüz Toplumunda İman Problemi" konulu teziyle doktor unvanını aldı. 1997'de İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Kelâm Ana Bilim Dalı'na Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 2004 yılında kelâm doçenti oldu. 2010 yılında "İbn Teymiyye'nin Usûlüddin Anlayışı ve Kelâm Eleştirilerinin Kritiği" eseri ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde profesör unvanını aldı. 2013-2018 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı görevini icra etti. Halen Selçuk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Takriz

İlk insan ve ilk peygamber olan Hazreti Âdem'den peygamberlerin sonuncusu Hazreti Muhammed'e (s.a.s.) kadar sayıları yüz binlerle ifade edilen bütün peygamberler ümmetlerine, insanlığa Allah'ı tanıtıp, O'nun her şeyin yaratıcısı olduğunu öğrettikten ve O'na karşı vazifelerini bildirdikten sonra ilk olarak insanlara eşya ile, varlıklar ile ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini öğretmişlerdir. Çünkü peygamberlerce tebliğ edilen ilâhi dinin ilk hedefi, insana dünyada mutlu hayat yaşatmak ve bunun yollarını göstermektir. Âhîret mutluluğu ise, dünya hayatında ilâhi kurallara uymanın tabii sonucudur.

Allah Teâlâ, varlık âlemindeki her şeyi insan için yaratıldığını ve onun hizmetine sunduğunu bildirerek, insanların Rableri tarafından kurulmuş olan tabii dengeyi bozmamalarını istemiş, şayet dengeyi bozarlar ise kendi aleyhlerine olacağı, dünya ve âhîreti zindan edecekleri uyarısında bulunmuştur. Bu bakımdan, insan eseri olan müdahaleler sonucu ortaya çıkan ekolojik problemler, insanlığın saadet ve mutluluğunu yok ettiği gibi, zaman zaman varlığını tehdit eder seviyelere dahi çıkmaktadır.

İnsanı çeşitli korku ve endişelere düşüren, hatta bu sebeple dünyayı yaşanamaz hâle getiren bu sorunların çözümü için bazı ekonomik, sosyal ve siyasi tedbirler alınmaya çalışılsa da maalesef beklenen başarı elde edilememiştir. Bugün hâlâ dünyanın değişik bölgelerinde bir tarafta açlık ve yoklukla boğuşanlar diğer tarafta ise israf denizinde yüzenlerin varlığı bir realitedir. Bir tarafta bozulan dengeler yüzünden var olma savaşı veren, hayatla ölüm arasında gidip gelen insanlar; diğer tarafta kendi nefsi arzularını tatmin ve rahatlarını temin için insanlığın problemlerini hiçe sayanlar.

İşte, Prof. Dr. Hüseyin AYDIN tarafından telif edilen bu eserde ekolojik sorunlarla ilgili konu enine boyuna tam bir vukufiyetle ele alınmış ve problemin çözümünde insanı insan yapan değerlere dikkat çekilmiştir. Sevmesi ve

koruması gereken varlıklara karşı israf, fesat, bencillik ve cimrilik duygusuna kapılarak düşman kesilen; yaratanın öğrettiği gerçek insani değerlerden uzaklaşan ve mutluluğu yitiren insanlara sorunlarını çözüp mutlu olmanın yolu anlatılmaya çalışılmıştır.

Bilim dünyasına katkıda bulunacağından emin olduğum “Ekolojik Sorunlara İslâm Odaklı Yaklaşımlar” adlı bu eseri ve değişik konulardaki başarılı çalışmalarından ötürü Prof. Dr. Hüseyin AYDIN’ı tebrik ediyor, başarılarının devamını Yüce Mevlâ’dan diliyorum.

Prof. Dr. Süleyman TOPRAK

Ön Söz

Tanrı, evren ve insanın evrendeki yeri her zaman insanlığının düşünce ve inançlarının belli formlar kazanarak üzerinde yoğunlaştığı konulardır. Bu denklemi iyi kurabilmek için şu sorulara cevap aranması gerekir: İnsanın yeryüzündeki faaliyetleri nasıl anlamlandırılmalıdır? Bu eylemlerin bir hedefi var mıdır? Varsa neler olmalıdır? İnsan üzerinde yaşadığı dünyanın şartlarını göz ardı edebilir mi? Bu şartlara uymalı mı yoksa onları kendisine mi uydurmalıdır? Yeryüzünde fiillerini rastgele sürdürebilir mi? İnsan mutlak hürriyet, kayıtsızlık ve sınırsızlık içinde davranabilir mi? İnsan-çevre münasebetini kutsal referanslar bağlamında nasıl kurmalıdır? Tabiatın imkânları sınırlı mıdır? Bilim denetim altına alınmalı mıdır? Bilimin her keşfettiği, teknolojiye tatbik edilip üretime aktarılmalı mıdır? İnsan-dünya münasebetleri parçacı bakış açısına göre mi yoksa bütün insanlığın yararını gözetici bütünsel anlayışa göre mi düzenlenmelidir? İnsanlığın tabi olduğu modernist anlayış masum görülebilir mi? Tablo şimdi nasıldır ve gelecekte nasıl olabilir? Çevrecilik bir lüks, hobi ya da hoş vakit geçirmekten mi ibarettir?

Tüm bu sorular ihmal edilmiş, önemsiz görülmüş ve atlanmış olarak bilimde büyük bir ilerleme sağlanmıştır. Bu sorular, ancak tabiatdaki tahribatın boyutu anlaşılınca değer kazanmaya başlamıştır. Yaklaşık son iki yüzyılda ortaya çıkan tahribat bu dönem öncesindeki binlerce yıla kıyas edilemeyecek kadar büyük olmuştur. Tükenmeye doğru ilerleyen ormanlar, kirlenen akarsular, göller ve denizler, soyu tükenen binlerce hayvan türü, bozulan atmosfer çoktandır tehlike çanları çalmaktadır. Üretim ve tüketimin sınır tanımaması, bilim ve teknolojiyi yönlendiren anlayışın masum görülmesi problemi durmadan büyümektedir. Teknolojinin tabi olduğu modernist kuram tahripkâr ideolojiler ve ön yargılarla doludur. Tabiatı kirlüten ve tahrip eden menfi modernizmin

sorunların kökeni olan zihnî, ideolojik yönünün bilinmeden problemlerin köklü bir çözüme kavuşturulması mümkün değildir. Modernist kuramın çarpıklıkları onun sonuçlarına ve özüne bakılarak görülebilir. Bu öz teolojinin dışlanması, teolojik bakışla şekillenmiş geleneksel anlayışın terk edilmesi ile pür profan bir anlayışla tabiata hükmetmektir. Bu durumu fark eden Batılı birçok araştırmacı “Hıristiyan çevre teolojisi” konusunda eserler vermeye çoktan başlamıştır. İnternette bu tür eserlerin boy gösterdiğini müşahade etmekteyiz. Batı üniversitelerinde çevre ahlakı kürsüleri kurulup “Çevre Teolojisi” dersleri verilmektedir. İslâm dininin çevre dostu karakteri günümüzde başta Müslümanlar tarafından göz ardı edilmekte, ilk Müslümanların bugünkü tabirle “ekolojik” olan yaşayış ve gelenekleri günümüzde yeterince tatbikata aktarılamamaktadır. İslâm’ın ekolojik karakteri ve mirası hakkında epistemolojik bir eksikliğin olduğunu kabul etmek gerekir. Diğer yandan Müslümanlar da menfi moderniteden kendilerine düşen payı alarak İslâm’ın ekolojik ruhundan uzaklaşmışlardır. İslâm düşüncesinde ekolojik bilincin yeniden canlandırılması için gerekli bilgi ve inanç temeli modern dünyaya cevap verecek bir biçimde yeniden kurulmalıdır.

Ekolojik sorunlar yalnızca Müslümanların, Hıristiyanların ya da diğer dinlere mensup insanların özel problemleri değildir. Ekolojik sorunlar tüm insanlığın ortak çaba sarf etmesini gerektirmektedir. Allah’a ve yarattıklarına (çevreye) saygılı bir anlayış, modernist kuramın tahribatını durduracak en geniş temeldir. Hemen hemen bütün dinlerin çevreci anlayış taşıyor olması önümüzde yeni ufuklar ve imkânlar açmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de tabiatın korunmasına dair doğrudan emirler bulunması, Kur’an ve sünnetin ekolojik nitelik taşıması gerçekte Müslümanların bu bilim dalının oluşumu ve gelişmesinde rol almasını gerekli kılmaktadır. Modernist anlayışın soldurduğu çevre dostu geleneksel-dinî motifler hayat tarzımızı, dünyaya bakışımızı ve çevre ilişkimizi dokursa bozgun, tahrip, talan ve kirlenmenin

durdurulmasında kuvvetli bir fikrî temel bulunmuş olacaktır. Ekolojik problemler insanın iç dünyası, inançları, dünya görüşü ve hayat tarzı ile yakından ilişkilidir. O hâlde zihin, inanç ve ahlak boyutu öncelikle ele alınmalıdır. Bu açıdan bakıldığında İslâm düşüncesi geleneğinde mevcut bulunan birikimin ekolojik sorunların ele alınmasında harekete geçirilmesi ve canlandırılması gerekmektedir.

Çalışmamızda gelenek ve modernizmin ne olduğunu mukayeseli bir şekilde işledik. Hak kavramı bağlamında konuya ışık tutmaya çalıştık. Modernist bilim anlayışının profan karakterini ve ilerleme idealini kritik ettik. Modernizmin ideolojik yönünü ele alarak insanlığı getirdiği uçurumun eşiğinde hangi tablo ile karşı karşıya bıraktığını tasvire çalıştık. Üretim ve tüketimin hangi amaçla ele alınması gerektiğini inceledik. Konuya İslâmî perspektif sunmaya çalışarak çevre ahlakının en önemli konularını yine aynı açıdan ele aldık. Çevre ile ilgili konuların kutsal referanslarına rapte-dilmesiyle ilgili değerlendirmelerde bulunduk.

Sonuç bölümünde yaşanan çevre krizinin modernist kökenli olduğu ve insanlığın esenliğini kenara aldığı tespitini yaptık. İnsanlığın esenliği için tekliflerde bulunduk. Çalışmamızın, çevreciliğin kuramsal boyut dikkate alınmadan tam anlamıyla yapılamayacağını anlaşılmaya katkı sağlamasını ümit ediyoruz.

Prof. Dr. Hüseyin AYDIN
Malatya 2007